

Nancy Fraser och Linda Gordon

»Beroendets« genealogi

Ett nyckelord i USA:s välfärdsstat

»Beroende« har blivit ett nyckelord i amerikansk politik. Politiker tvärsöver det politiska spektrumet tävlar om att kritisera vad de kallar »bidragsberoende«. Clarence Thomas, domare i USA:s högsta domstol, gjorde sig till tolk för många konservativa när han baktalade sin syster: »Hon blir arg när brevbäraren är sen med bidragschecken. Så beroende är hon. Men nu har det gått så långt att även hennes barn anser sig ha rätt till pengarna. De har ingen motivation att ta sig i kragen och ta sig ur sin situation.«¹ Liberaler

brukar inte vara lika benägna att skuldbelägga offret, men även de fördömer bidragsberoende. Daniel P. Moynihan, senator för demokraterna, förebådade dagens diskurs när han inledde sin bok *The Politics of a Guaranteed Income* från 1973 med påståendet:

[F]rågan om understöd är oskiljaktig från den om beroende. Annorlunda förhåller det sig med fattigdom. Fattigdom är ett objektiva tillstånd, men beroende är också ett subjektivt tillstånd. [...] Fattigdom förknippas ofta med

1. Clarence Thomas, citerad i Karen Tumulty, »Sister of High Court Nominee Traveled Different Road«, i *Los Angeles Times* den 5 juli 1991.

betydande personliga kvaliteter, men detsamma kan knappast sägas om beroende. [Beroende] är ett ofullständigt livstillstånd: normalt hos barnet, onormalt hos den vuxne. Fullständiga människor står på egna ben, men den beroende blir hängande, precis som ordets dolda bildspråk antyder.²

I dag är »sakkunniga« inom båda de stora partierna överens om att bidragsberoende »är skadligt för människor, att det gör dem mindre motiverade att försörja sig och att det isolerar understödstagarna på ett sätt som på sikt underblåser och förstärker ett tänkesätt och tillstånd som förknippas med underklassen«.³

Låt oss ta ett steg tillbaka från denna diskurs och undersöka några av dess bakomliggande antaganden. Varför har diskussionen om fattigdom och ojämlikhet i USA kommit att handla om bidragsberoende? Hur kom understöds-

tagande att förknippas med beroende, och varför är ordets konnotationer så negativa i detta sammanhang? Vilka är diskursens köns- och rasmässiga undermeningar, och vilka dolda antaganden bygger den på?

Vi ska kasta ljus över dessa frågor genom att undersöka ordet »beroende« i dess välfärdsrelaterade betydelser.⁴ Vi analyserar »beroende« som ett nyckelord i USA:s välfärdsstat och rekonstruerar dess genealogi. Genom att kartlägga de stora historiska förskjutningarna i bruket av ordet hoppas vi att gräva fram några av de dolda antaganden och konnotationer som det alltjämt bär på, men som brukar förbli outforskade.

Vårt angreppssätt är delvis inspirerat av den brittiske kulturmaterialistiske kritikern Raymond Williams.⁵ I hans och andras efterföljd antar vi att de ord som används för att beskriva samhällslivet också är verksamma krafter som

2. Daniel P. Moynihan, *The Politics of a Guaranteed Income. The Nixon Administration and the Family Assistance Plan* (1973). – Engelskans *depend* har den äldre bibetydelsen »hänga«. Jämför svenskans »avhänga av«, »hänga på«, samt »bero« i den äldre betydelsen »vila«. Övers. anm.

3. Richard P. Nathan, »The Underclass – Will It Always Be with Us?«, opublicerad artikel, citerad i William Julius Wilson, »Social Policy and Minority Groups. What Might Have Been and What Might We See in the Future«, i Gary D. Sandefur och Marta Tienda (red.), *Divided Opportunities. Minorities, Poverty, and Social Policy* (1986), s. 248.

4. En annan sak är förstås ordet »välfärd«. I denna artikel koncentrerar vi oss på USA:s politiska kultur och alltså språkbruket i nordamerikansk engelska. Våra rön borde dock vara av mer allmänt intresse, då motsvarande ord används på liknande sätt i flera andra språk. I denna artikel har vi varit hänvisade till brittiska källor för genealogins tidiga stadier, 1500- och 1600-talen. Vi antar att dessa betydelser fördes över till Nya världen, där de kom att sätta sin prägel på det unga USA:s politiska kultur.

5. Raymond Williams, *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society* (1976).

formar det.⁶ En viktig politisk kamp handlar därför om själva definitionen av den samhälleliga verkligheten och tolkningen av människors uttalade strävanden och behov.⁷ Det är inte ovanligt att vissa ord och uttryck blir centrala i den sortens kamp och kommer att fungera som nyckelord, där den sociala erfarenhetens innebörd förhandlas och ifrågasätts. Nyckelord bär ofta på uttalade antaganden och konnotationer som kan påverka de diskurser som de tränger in i – delvis genom att bilda en *doxa*, ett system av förgivettagna trosföreställningar som undgår kritisk granskning.⁸

Vi söker skingra den *doxa* som omger dagens diskussion om beroende i USA genom att rekonstruera ordets genea-

logi. Genom en ansats liknande den som förknippas med Michel Foucault⁹ spårar vi historiska förskjutningar i språkbruket som knappast kan tillskrivas enskilda aktörer. Vi lägger *inte* fram en kausal analys. Genom att ställa nya och gamla betydelser av ordet mot varandra vill vi snarare sätta i fråga förgivettagna föreställningar för att göra dem mottagliga för kritik och belysa dagens konflikter.

Vårt angreppssätt skiljer sig dock från Foucaults i två viktiga avseenden: vi kontextualiserar diskursiva förskjutningar som kan sättas i samband med övergripande institutionella och samhällsstrukturella förändringar, och vi välkomnar normativ politisk reflexion.¹⁰ Vår artikel är frukten av ett

6. Denna betoning av språkets performativa snarare än betecknande aspekt kännetecknar den pragmatiska traditionen inom språkfilosofin. Flera teoretiker förutom Williams har gjort fruktbara försök att överföra en sådan ansats till sociokulturell analys. Se till exempel Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (1977 [1972]), svensk översättning i urval *Kultursociologiska texter* (1991), s. 21–64; Bourdieu, *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology* (1990 [1987]), svensk översättning i urval *Texter om de intellektuella* (1992), s. 143–175; Bourdieu, *The Logic of Practice* (1990 [1980]); Joan Wallach Scott, *Gender and the Politics of History* (1988); Nancy Fraser, *Unruly Practices. Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory* (1989); Fraser, »Kampen om behoven. Utkast till en kritisk teori om den senkapitalistiska politiska kulturen« [1990], i densamme, *Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande* (2003), s. 95–132; Nancy Fraser och Linda Gordon, »Contract versus Charity. Why Is There No Social Citizenship in the United States?«, i *Socialist Review* volym 22, nr 3 (1992), s. 45–68; Judith Butler, *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion* (2007 [1990]).

7. Fraser, »Kampen om behoven« (2003).

8. Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (1977 [1972]); svensk översättning i urval *Kultursociologiska texter* (1991), s. 21–64.

9. Michel Foucault, Nietzsche, genealogi, historia« [1971], i Thomas Götselius och Ulf Olsson (red.), *Diskursernas kamp* (2008), s. 101–124.

10. Den kritiska litteraturen om Foucault är enorm. Bland de feministiska analyserna kan nämnas Judith Butler, »Variations on Sex and Gender. Beauvoir, Wittig and Foucault«, i Seyla Benhabib och Drucilla Cornell (red.), *Feminism as Critique* (1987), s. 128–142; *forts på nästa sida*

samarbete mellan en filosof och en historiker. Den historiska analysen av språkliga och samhällsstrukturella förändringar förenas med teoretisk analys av den diskursiva konstruktionen av samhällsproblem, och till detta fogas ett feministiskt engagemang för emancipatoriska alternativ.

I vad som följer ska vi alltså spåra »beroendets« genealogi. Vi skisserar ordets historia och diskuterar vilka antaganden och konnotationer som det bär på i dagens amerikanska bidragsdiskussion – särskilt antaganden om människans natur, könsroller, fattigdomens orsaker, medborgarskapets karaktär, rättigheternas källa och vad som räknas som arbete och samhällsnyttiga insatser. Vi menar att oreflekerat bruk av detta nyckelord bidrar till att vidmakthålla vissa auktoritativa uppfattningar om samhällslivet och dölja eller diskvalificera andra, vilket i allmänhet gynnar dominerande grupper i samhället och missgynnar underordnade grupper. Sammantaget vill vi bidra med

en ideologikritik i form av en kritisk politisk semantik.

»Beroende« är ett ideologiskt ord, menar vi. I dagens politiska samtal i USA brukar det hänvisa till situationen för fattiga kvinnor med barn som underhåller sin familj utan vare sig manlig familjeförsörjare eller tillräcklig lön för egen del, och som därför är hänvisade till bidragsförsörjning inom ramen för ett njuggt och politiskt impopulärt program som kallas AFDC.¹¹ Att ta emot bidrag genom detta hårt kritiserade program kan i många fall vara demoraliserande, även om det kan göra det möjligt för kvinnor att ta sig ur våldsamma eller dåliga förhållanden utan att behöva skiljas från sina barn. Men när fattiga ensamstående mödrars problem beskrivs som en fråga om »beroende« framstår de som individuella problem, lika moraliska eller psykologiska som ekonomiska. Ordet är starkt känsloladdat, symbolladdat och nedsättande. Uttrycket »bidragsberoende« frammanar i dagens debatt

forts från föregående sida Chris Weedon, *Feminist Practice and Poststructuralist Theory* (1987); artiklarna i Irene Diamond och Lee Quinby (red.), *Foucault and Feminism. Reflections on Resistance* (1988); Linda Alcoff, »Feminist Politics and Foucault. The Limits to a Collaboration«, i Arleen B. Dallery och Charles E. Scott (red.), *Crisis in Continental Philosophy* (1990), s. 69–86; Nancy Hartsock, »Foucault on Power. A Theory for Women?«, i Linda J. Nicholson (red.), *Feminism/Postmodernism* (1990), s. 157–175. För balanserade diskussioner om Foucaults förtjänster och brister, se Fraser, *Unruly Practices* (1989); Thomas McCarthy, *Ideals and Illusions. On Reconstruction and Deconstruction in Contemporary Critical Theory* (1991); Axel Honneth, *The Critique of Power. Reflective Stages in a Critical Social Theory* (1992 [1985]).

11. AFDC, Aid to Families with Dependent Children, var namnet på ett federalt stödprogram som var i kraft mellan 1935 och 1996. Det ersattes av det mer restriktiva programmet TANF, Temporary Assistance to Needy Families. Mottagare av bidrag genom TANF måste komma i arbete efter maximalt två år av socialbidragsförsörjning. Övers. anm.

bilden av en ensamstående mor med socialunderstöd, gärna ung (kanske rentav tonåring), ogift och svart, som inte kan tygla sin sexualitet. Kraften i denna bild är överbestämd, menar vi, då den är ett kondensat av »beroende« i flera olika och delvis motsägelsefulla betydelser. Först genom att belysa de dolda antaganden och konnotationer som ligger i botten av dessa olika betydelser kan vi frilägga dem för att börja förstå och rubba kraften i stereotypen.

»Beroendets« betydelseregister

Den ursprungliga betydelsen av det engelska verbet *depend* hänför sig till det fysiska förhållandet att något hänger ned från något annat. De abstraktare betydelserna – de samhällliga, ekonomiska, psykologiska och politiska – var från början metaforiska uttryck. I dagens engelska språkbruk har ordet fyra betydelseregister. För det första har vi ett ekonomiskt register, där *dependency* beskriver situationen för den som är beroende av någon annan person eller institution för sin bärning. För det andra kan *dependency* beteckna samhällsrättslig ställning, avsaknad av juridisk eller offentlig personlighet, till exempel gift kvinnas omyndighet. För det tredje finns det ett politiskt register, där *dependency* innebär underkastelse under yttre makt, till exempel i fråga om kolonier eller invånare som inte räknas som medborgare. För det fjärde kan vi peka på ett moraliskt-psykologiskt register,

där *dependency* betecknar ett individuellt karaktärsdrag, till exempel bristande viljestyrka eller överdrivet känslomässigt beroende.

Alla bruk av »beroende« kan inte passas in i endast ett av dessa register. Men genom att skilja dem åt analytiskt kan vi få fram en matris som gör det möjligt att kartlägga ordets historiska utveckling. I det följande ska vi spåra förskjutningen från ett patriarkaliskt bruk under förindustriell tid, då kvinnor visserligen var underordnade men lika »beroende« som många män, till den moderna industriälderns av manlig överhöghet präglade bruk, som skapade en specifikt feminin betydelse av ordet. Detta bruk är i dag på väg ut, menar vi, till förmån för ett postindustriellt bruk där allt fler förhållandevis välbärgade kvinnor gör anspråk på samma typ av oberoende som män, alltmedan »beroende« i en mer stigmatiserad men allttjämt feminiserad betydelse förknippas med grupper som betraktas som avvikande och överflödiga. Inte bara kön utan också ras spelar en stor roll i denna förskjutning, liksom förändringar i arbetets organisation och innebörd.

»Beroende« under förindustriell tid

I sitt förindustriella engelska bruk betydde *dependency* vanligtvis »underordnad ställning«. De ekonomiska, samhällsrättsliga och politiska betydelseregistren var inte särskilt differentierade,

vilket avspeglade en situation där olika hierarkiska former sammansmälte i stat och samhälle, och den moralisk-psykologiska betydelsen förekom knappt. Den tidigaste samhällsorienterade definitionen av verbet *to depend (on)* i *Oxford English Dictionary* är »att vara förbunden med i ett underdånighetsförhållande«. *Dependent*, belagt från åtminstone 1588, var den som var »avhängig av annan person för sitt uppehälle, sin ställning etc.; vasall, följeslagare, underlydande, tjänare«. En *dependency* var antingen ett följe, en tjänarstab eller en utländsk besittning eller koloni. Denna familj av betydelser hade vida tillämpningsområden i ett hierarkiskt samhälle, där nästan alla var underordnade någon annan utan att därför ådra sig individuella stigman.¹²

Vi kan få en uppfattning om hur vanligt ordet var i det förindustriella samhället genom att undersöka dess motsats. Uttrycket *independence* användes ursprungligen inte om individer utan om kollektiva storheter; under 1600-talet kunde till exempel en nation eller en kyrklig församling vara »oberoende«. När vi kommer fram till 1700-talet kunde dock en individ

äga oberoende, det vill säga äga ett kapital, en förmögenhet som gjorde det möjligt att leva utan att arbeta. (Denna betydelse av ordet, som vi i dag skulle kalla ekonomisk, lever kvar i uttrycken *to be independently wealthy* (»att vara ekonomiskt oberoende«) och *a person of independent means* (»person med privat förmögenhet«). Att vara *dependent* däremot var att tjäna sitt levebröd genom att arbeta åt någon annan. Detta gällde förstas de flesta människor, lönearbetare såväl som trälarna och slavar, män såväl som kvinnor.¹³

Beroende var därmed ett normalt snarare än ett avvikande tillstånd, en social relation snarare än en individuell egenskap. Det var inget moraliskt skymford. Varken i engelska eller i amerikanska ordböcker finns det uppgifter om något nedsättande bruk av ordet före 1900-talets början. Några av de viktigaste definitionerna under förindustriell tid var faktiskt uttalat positiva, med bibetydelser som tro, förtroende, lita på, föregångare till dagens *dependable* (»pålitlig«).

Men »beroende« betecknade trots allt underordnad ställning och omyndighet, där man ingick som en del av

12. Joan R. Gundersen, »Independence, Citizenship, and the American Revolution«, i *Signs* volym 13, nr 1 (1987), s. 59–77.

13. I det förindustriella samhället erkändes därtill det omvända beroendet, alltså husbondens beroende av sina underordnade. Historikern Christopher Hill uppmärksammar denna förståelse när han beskriver »kärnan« i det feodala samhället som »bandet av lojalitet och beroende mellan herre och underordnad« (Christopher Hill, *Uppbomnervända världen. Radikala idéer under engelska revolutionen* (1990 [1972]), s. 33). Här är »beroende« liktydigt med ömsesidigt beroende.

en enhet som företräddes av någon annan med rättslig ställning. I en värld av statushierarkier, präglad av stora jordägare och deras underhavande, var alla medlemmar av hushållet utom dess »överhuvud« *dependents*, liksom de fria och ofria bönderna på godset. De blev, som Peter Laslett skriver, »liksom uppsugna i, »inordnade« [...] under faderns och husbondens person«. ¹⁴

»Beroende« hade också vad vi i dag skulle kalla politiska konsekvenser. Ordet betydde inte precis »ofri«, men dess kontext var en samhällsordning där inte medborgarskap utan underordning utgjorde norm. »Oberoende« innebar ett sällsynt privilegium, en överordnad ställning, till exempel frihet från arbete. Under utvecklingen mot representativt styrelseskick i Europas länder var därför oberoende i betydelsen kapitalägande ett villkor för politiska rättigheter. När underordnade *dependents* började kräva fri- och rättigheter blev de med nödvändighet revolutionärer.

»Beroende« användes alltså inte uteslutande för att beskriva förhållandet mellan omyndig hustru och hennes make. Kvinnornas beroende, liksom barnens, innebar att de befann sig på ett lägre pinnhål på den långa samhällsstegen; deras makar och fäder befann sig över dem men under andra. För bondebefolkningens flertal betydde det ensidiga ekonomiska bero-

endet ingenting, eftersom kvinnors och barns arbete betraktades som nödvändigt för familjens ekonomi; kvinnorna var ekonomiskt beroende bara i den bemärkelsen att männen i deras klass likaledes var det. I allmänhet var kvinnornas beroende i det förindustriella samhället mindre könsspecifikt än det senare skulle bli; det var artligt de underordnade männens beroende, bara flera gånger större. Men även barnens, tjänarnas och åldringarnas liv tyngdes av flera lager av beroende.

I praktiken var förstås de fattiga inte alltid tillräckligt väl försörjda i denna förindustriella ordning. Under 1300-talet började nya och starkare stater inskränka de utblottades rörelsefrihet och lagfästa äldre informella distinktioner mellan dem som var förtjänta och dem som inte var förtjänta av hjälp. När 1601 års engelska fattiglag bekräftade denna sistnämnda åtskillnad var det redan skamligt att be det allmänna om hjälp. Men kulturen förkastade inte beroende eller värdesatte individuellt oberoende. Syftet med lagen var snarare att återföra de kringstrykande, rotlösa och alltför »oberoende« fattiga till deras hemförsamlingar eller hembyar och därmed befästa deras traditionella beroendeförhållanden.

Samtidigt var »beroende« inte något fullständigt accepterat eller oomtvistat förhållande eller tillstånd. Det var snarare föremål för principiella

14. Peter Laslett, *The World We Have Lost. England Before the Industrial Age* (1971), s. 21.

angrepp från åtminstone 1600-talet och framåt, då liberal-individualistiska politiska argument började bli vanliga. Orden *dependence* och *independence* (»avhängighet« och »oavhängighet«) förekom flitigt i politiska debatter under perioden, till exempel debatterna i Putney under engelska inbördeskriget.¹⁵ De kunde till och med beteckna samhällskris, till exempel i 1600-talets engelska kontrovers om »utomhusliga tjänare«, anlitad hjälp som inte bodde i husbondens hem och som inte var bunden av arbetskontrakt eller liknande rättsliga villkor. I tidens diskurs tjänade det onormala »oberoendet« hos dessa män som en allmän bild av samhällelig oreda, som en åskledare för vitt skilda kulturella farhågor – i mångt och mycket på samma sätt som vår tids ensamstående mödrar och deras onormala »bidragsberoende«.

»Beroende« i industriåldern: arbetaren och hans motsatser

Med industrikapitalismens framväxt skedde en kraftig förskjutning i beroendets semantiska geografi. Under 1700- och 1800-talen kom »oberoende« snarare än »beroende« att bli ett centralt begrepp i det politiska och ekonomiska samtalet, och dess betydelser kom i hög grad att demokratiseras. Men om vi granskar diskursen om oberoende

lite närmare ser vi att den rymmer stora farhågor kring beroende.

Det som i det förindustriella samhället hade varit ett normalt och icke-stigmatiserat tillstånd blev nu avvikande och stigmatiserat. Vissa beroendeförhållanden blev skamliga, medan andra kom att betraktas som naturliga och lämpliga. Särskilt påtagligt allt eftersom könsskillnaderna förstärktes i 1700- och 1800-talens politiska kultur var att det uppstod nya, könsspecifika betydelser av »beroende« – tillstånd som ansågs passande för kvinnor men förnedrande för män. Det växte också fram idéer om att vissa slag av beroende passade de »mörka raserna« men vore oacceptabla för »vita«. Den sortens boskillnader blev möjliga när ordets förindustriella enhet bröts. »Beroende« betecknade inte längre enbart underordning i allmänhet, utan kunde vara av samhällsrättsligt, politiskt eller ekonomiskt slag. Med dessa distinktioner följde en annan genomgripande semantisk förskjutning: »beroende« behövde inte alltid hänvisa till en social relation, utan kunde också beteckna ett individuellt karaktärsdrag. Därmed var det moralisk-psykologiska registret fött.

Dessa nya definitioner var kraftigt påverkade av en radikal protestantism, som var positivt inställd till individuellt oberoende och kritisk mot samhälls-

15. Debatterna i Putney pågick under hösten 1647 mellan medlemmar av New Model Army, som stred på parlamentets sida mot Karl I, och gällde utformningen av en ny brittisk författning. Övers. anm.

rättsligt och politiskt beroende. I den katolska och den tidiga protestantiska traditionen hade beroendet av husbonden kalkerats på beroendet av Gud. För de radikala i engelska inbördeskriget, eller för puritaner, kväkare och kongregationalister i USA, var det däremot lika naturligt att förkasta beroendet av en husbonde som att förkasta hädelse och falska gudar.¹⁶ Ur detta perspektiv framstod statushierarkier inte längre som naturliga eller rättfärdiga. Politisk underordning och samhällsrättslig omyndighet kränkte människans värdighet och kunde på sin höjd försvaras endast under särskilda omständigheter. Dessa idéer besjälade en rad radikala rörelser under industriåldern, bland dem abolitionismen, feminismen och arbetarrörelsen, vilka rönt betydande framgångar. Under 1800-talet bidrog de till att avskaffa slaveriet och vissa av de rättsliga hindren för kvinnor. Mer fullständiga var de segrar som vanns av vita manliga arbetare, som under 1700- och 1800-talen befriade sig från sitt samhällsrättsliga och politiska beroende och vann medborgarrätt och rösträtt. I de demokratiska revolutionernas tidsålder vilade det nya medborgarbegreppet på oberoende; beroende uppfattades som medborgarskapets motsats.

Förändringarna i det politiska landskapet kring beroende och oberoende åtföljdes av ännu mer dramatiska

förändringar i det ekonomiska registret. När vita manliga arbetare krävde medborgarrätt och rösträtt gjorde de anspråk på att vara oberoende. Detta innebar en ny tolkning av lönearbetsansvar enligt vilken det inte längre var förknippat med beroende. Förutsättningen för detta var i sin tur att uppmärksamheten vändes från arbetsmedlen eller arbetets praktiska sammanhang (till exempel ägandet av arbetsredskap eller jord, kontroll av arbetarens färdigheter och arbetets organisering) till arbetslönen och dess användning. Radikala arbetare, som tidigare betraktat lönearbetet som ett »löneslaveri«, gjorde nu anspråk på en ny typ av manligt oberoende inom dess ramar. Deras kollektiva stolthet byggde på en annan aspekt av protestantismen, nämligen dess arbetsetik, som värdesatte disciplin och flit. Arbetarna sökte återerövra dessa värden inom ramen för det segrande lönearbetsystemet, och många av dem – kvinnor såväl som män – skapade och utövade ett nytt slags oberoende genom sin stridbarhet och djärvhet gentemot arbetsgivarna. Deras kamp ledde så småningom till att ekonomiskt oberoende kom att omfatta idealet om familjelön, en lön som räckte för att underhålla ett hushåll och försörja hustru och barn. Arbetarna bidrog alltså till att utvidga betydelsen av ekonomiskt oberoende, så att det förutom kapitalägande och egenföre-

16. Christopher Hill, *The Century of Revolution, 1603-1714* (1961).

tagande kom att inbegripa viss typ av lönearbete.¹⁷

När betydelsen av »oberoende« förändrades, förändrades också betydelsen av »beroende«. Allt eftersom lönearbetet blev alltmer normgivande – och alltmer avgörande för beroendet – var det just de som var utestängda från lönearbete som tycktes personifiera beroendet. I den nya industriella semantiken uppstod det tre huvudsakliga symboler för beroende. Alla tre var i grund och botten motsatser till den rådande bilden av »arbetaren« och uttryck för olika aspekter av »icke-oberoende«.

Den första symbolen för beroende i industriåldern var *the pauper*, »den arme«, som inte levde på lön utan på fattigunderstöd.¹⁸ I den frambrytande kapitalismens krävande kultur var denne arme som en dålig kopia av den förvärvsduglige arbetaren, häng-

ande som ett hot över den senare om han skulle hamna på efterkälken. Bilden av den arme utvecklades framför allt inom ramen för en ny diskurs om beroende, nämligen det moralisk-psykologiska registret. De arma var inte bara fattiga utan också fördärvade; deras karaktär hade brutits och deras vilja försvagats av beroendet av allmosor. Pauperismens moralisk-psykologiska villkor hade förstås samband med fattigdomens ekonomiska förhållande, men det rörde sig inte om något enkelt samband. 1800-talets auktoriteter på området medgav att fattigdom kunde bidra till pauperisering, men de påstod samtidigt att karaktärsfel kunde orsaka fattigdom.¹⁹ Mot slutet av seklet, då ärftlighetsstudiet (eugeniken) slog igenom, fick de armas karaktärsfel en biologisk förklaring. Den armes beroende framstod som olik tälens på så vis att

17. Man skulle kunna säga att denna nya definition framställde lönearbete som en ny typ av ägande, nämligen ägande av den egna arbetskraften. Uppfattningen byggde på vad C. B. Macpherson har kallat »possessiv individualism«, antagandet att individen äger sin egen person (C. B. Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke* (1962)). Detta sätt att angripa problemet, som ledde till att lön kom att uppfattas som en rättighet, var mycket mansorienterat. Allen Hunter har i samtal med en av textens författare menat att systemkritiken gick förlorad, att man vann sitt oberoende genom att inrikta sig på den enskilde arbetaren och lägga åsido strävan efter kollektivt oberoende från kapitalet.

18. Under 1500-talet hade engelskans *pauper* helt enkelt betydtt »fattig« och, i rättsliga sammanhang, den som ägde rätt att åtala och försvara sig i domstol *in forma pauperis*, »såsom obemedlad person«, utan att behöva stå för kostnaderna (enligt *Oxford English Dictionary*). Två århundraden senare fick ordet en mer inskränkt betydelse: det kom nu att beteckna »fattighjon«, en avvikande och klandervärd grupp i samhället som drog sig fram på fattigunderstöd i stället för att förtjäna sitt levebröd.

19. Linda Gordon, »Social Insurance and Public Assistance. The Influence of Gender in Welfare Thought in the United States, 1890–1935«, i *American Historical Review* volym 97, nr 1 (1992), s. 19–54.

det inte var ömsesidigt utan ensidigt. Den arme var inte underordnad inom ett system för produktivt arbete, utan utanför varje sådant system.

En annan symbol för beroende i industriåldern var »den koloniala infödingen« växelvis med »slaven«. Dessa gestalter befann sig förstås i högsta grad inom det ekonomiska systemet, då deras arbete ofta var centralt för kapital och industri. Om den arme utgjorde ett karaktärsnämnt koncentrat av ekonomiskt beroende, personifierade infödingen och slaven politisk underordning.²⁰ Bilderna av dem som »primitiva«, »barnsliga« och »undergivna« blev framträdande efterhand som *dependency* i dess gamla territoriella betydelse »besittning« flätades samman med en ny rasistisk diskurs, som utvecklades för att rättfärdiga kolonialism och slaveri.²¹ *Dependency* i en av dess gamla betydelser, underkastelse som en imperiemakt kan tvinga en inhemsk befolkning till, försköts mot beroende i betydelsen inneboende egenskap eller karaktärsdrag hos ett folk som tvingats till un-

derkastelse. I det tidigare språkbruket var koloniinvånarna beroende därför att de var besegrade; i 1800-talets imperialistiska kultur var de besegrade därför att de var beroende. Enligt denna nya uppfattning var det infödingarnas och slavarnas inneboende och medfödda beroende som rättfärdigade koloniseringen och förslavningen av dem.

Uppfattningen om infödingens och slavens liksom den armes beroende utvecklades framför allt inom ramen för det moralisk-psykologiska registret. De karaktärsdrag som anfördes för att rättfärdiga imperialism och slaveri handlade dock inte så mycket om individuellt kynne som om mänskliga gruppers förmodade natur. Rastänkandet utgjorde en grundbult i sammanhanget. Genom att föra fram en syn på »negern« som fundamentalt *annorlunda* kunde det tillhandahålla det extraordinära rättfärdigande som krävdes för att försvara underkuvande i en tid då frihet och jämlikhet förklarades vara en oförytterlig »mänsklig rättighet« – till exempel i Förenta staternas oavhängig-

20. Det finns många varianter av denna bild av underordning i industriåldern. Bland de besläktade men inte identiska stereotyperna kan nämnas den ryske trälen, den västindiske slaven, slaven i USA och den amerikanske indianen. Det finns också särskilda manliga och kvinnliga stereotyper inom var och en av dessa kategorier. Vi förenklar en del i framställningen för att framhäva vissa drag som är framträdande i alla dessa bilder, särskilt föreställningen om naturlig underkastelse baserad på ras. Vi inriktar oss framför allt på stereotyper som framställer afroamerikanen som en personifikation av beroende, dels på grund av deras historiska betydelse, dels på grund av deras återupplivande i dagens diskussioner om bidragsberoende i USA.

21. Utvecklingen av ordet *native* sammanfattar väl denna process. Dess ursprungliga betydelse i engelskan, vilken daterar sig till omkring 1450, var knuten till beroende: »person född i trädgård; trälboren«, men utan rasmässig innebörd. Två århundraden senare hade ordet fått bibetydelsen färgad eller svart (enligt *Oxford English Dictionary*).

hetsförklaring, det klassiska dokument som förkastade landets koloniala ställning. Rasismen kunde alltså bidra till att förvandla *dependency* i betydelsen politisk underkastelse till *dependency* i betydelsen psykologiskt karaktärsdrag och smida bestående länkar mellan beroendediskursen och rasförtryck.

Liksom den arme var infödingen och slaven utestängd från lönearbete och således arbetarens motsatser. Detta, men kanske inte så mycket mer, hade de gemensamt med den tredje stora symbolen för beroende i industriåldern: den nyuppfunna »hemmafrun«. Som vi sett var idealet om familjelön, en lön som räckte för att uppehålla hushållet och försörja en hemmavarande hustru samt barn, en förutsättning för den vite manlige arbetarens oberoende. Lönearbetet kunde alltså skapa oberoende (hos vita män) endast genom ekonomiskt beroende (hos vita kvinnor). Kvinnorna förvandlades »från partner till parasiter«. ²² Men förvandlingen var ingalunda universell. I USA hade exempelvis idealet om familjelön större inflytande över vita än svarta, och det gick stick i stäv med det liv som alla fattiga och arbetare faktiskt levde. Dessutom

fortsatte både förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande hustrur att utföra arbete som tidigare hade betraktats som avgörande för familjens ekonomi. I praktiken kunde få män försörja en familj på egen hand, varför de flesta familjer alltjämt var beroende av kvinnors och barns arbete. Men normen om familjelön var ändå praktiskt taget oomstridd i USA, delvis därför att den organiserade arbetarklassen använde den som ett argument för högre löner. ²³

Flera olika betydelseregister sammanföll i synen på hemmafrun. Kvinnans traditionella samhällsrättsliga och politiska beroende smälte samman med hennes nyblivna ekonomiska beroende i industrisamhället. En kvarleva från förindustriell tid var antagandet att fadern var hushållets överhuvud och att övriga hushållsmedlemmar företrädde av fadern, vilket fick sitt rättsliga uttryck i lagar om gifta kvinnors omyndighet. Hustrurnas samhällsrättsliga och politiska beroende förstärkte deras nya ekonomiska beroende, eftersom deras omyndighet innebar att de inte ägde rätt att fritt förfoga över sin lön ens i de fall de förvärvsarbetade. Men det kvinnliga beroendets konnotationer

22. Hilary Land, »The Family Wage«, i *Feminist Review* volym 6 (1980), s. 57; Jeanne Boydston, *Home and Work. Housework, Wages, and the Ideology of Labor in the Early Republic* (1991).

23. Gwendolyn Hughes, *Mothers in Industry* (1925); Sophonisba Breckinridge, »The House Responsibilities of Women Workers and the »Equal Wage«, i *Journal of Political Economy* volym 31 (1928), s. 521–543; Lorine Pruette (red.), *Women Workers through the Depression. A Study of White Collar Employment Made by the American Woman's Association* (1934); Gordon, »Social Insurance and Public Assistance (1992).

förändrades. Tidigare hade beroende vita män vunnit politiska rättigheter, men de flesta vita kvinnor förblev i rättslig och politisk beroendeställning. Detta ledde till att samhällsrättsligt och politiskt beroende feminiserades och stigmatiserades. Gifta kvinnors omyndighet kom att framstå som något alltmer förhatligt, och det förekom en intensiv agitation som till slut ledde fram till lagar och domstolsbeslut som upphävde bestämmelsen.

Det fanns alltså flera nya symboler för beroende, vilka tillsammans bildade motsatsen till den manlige arbetarens oberoende. De som fullt ut ville tillhöra samhället måste hädanefter framhäva sitt oberoende genom att särskilja sig från den arme, infödingen, slaven och hemmafrun. I en samhällsordning där lönearbetet var på väg att bli hegemont kunde alla dessa distinktioner sammanföras i idealet om familjelönen. Å ena sidan byggde förstås idealet om familjelön på den vite manlige arbetarens oberoende i motsats till hustruns underordning och ekonomiska beroende. Men å andra sidan stod det också mot andra bilder av beroende män – till en början de arma och usla som gick på fattigunderstöd, senare mot rasistiska stereotyper av svarta män som inte kunde hålla ordning på sina svarta kvinnor. Kring familjelönen utvecklades på så vis föreställningar om beroende och oberoende som var kraftigt påverkade av kön, ras och klass.

I denna nya industriella semantik framstod vita manliga arbetare som

ekonomiskt oberoende, men deras oberoende var i hög grad illusoriskt och ideologiskt. Eftersom få av dem faktiskt tjänade tillräckligt för att underhålla en familj på egen hand, var de flesta i praktiken, om än inte på papperet, beroende av hustrus och barns insatser. En lika viktig omständighet var att retoriken kring kapitalistiskt lönearbete förnekade arbetstagarnas beroende av arbetsgivarna, vilket dolde deras ställning som underordnade i en enhet styrd av någon annan. Den hierarki som hade varit ganska tydlig och synlig i förhållandet mellan tjänare och herre mystifierades alltså i förhållandet mellan fabriksarbetare och fabriksägare. Den vite manlige arbetarens ekonomiska beroende kan alltså sägas ha blivit undansmusslat genom ett språkligt borttrollningsnummer – ungefär som när antalet fattiga minskar när den officiella fattigdomsgränsen sänks.

Ekonomisk ojämlikhet bland vita män kunde alltså per definition inte längre skapa beroende. Men icke-ekonomiska hierarkiska förhållanden mellan vita män ansågs oacceptabla i USA. »Beroende« kom således att omdefinieras och betraktas som uteslutande en fråga om de icke-ekonomiska relationer av underordning som ansågs lämpade enbart för icke-vita och vita kvinnor. Detta ledde till att betydelse som varit sammanförda i det förindustriella språkbruket skildes åt. Om alla relationer av underordning tidigare hade betraktats som beroenderelationer, gjordes nu undantag för förhållandet mellan

arbete och kapital. De samhällsrättsliga och politiska hierarkierna skildes från den ekonomiska hierarkin, och endast de förra framstod som oförenliga med den hegemoniska samhällssynen. Av detta följde idén att inget samhällsstrukturellt beroende skulle bestå om man lyckades avskaffa det samhällsrättsliga och politiska beroendet. Det enda beroende som kunde kvarstå måste vara av moraliskt eller psykologiskt slag.

»Bidragsberoendets« framväxt i USA: 1890–1945

Under inflytande av dessa allmänna drag hos den industriella semantiken växte det fram ett särskilt välfärdsrelaterat bruk av *dependency* i USA. Detta hade sitt ursprung i det sena 1800-talets diskurs om pauperism, men försköts under den progressiva eran och stabiliserades under den nya givens period. Ordbruket var mycket tvetydigt; det kunde ofta och lätt glida över från en ekonomisk till en moralisk-psykologisk betydelse.

USA var särskilt mottagligt för föreställningen om beroende som ett individuellt karaktärsfel. Landet hade inget feodalt eller aristokratiskt arv och alltså inte någon allmän och stark föreställning om ömsesidiga förpliktelser mellan herre och underlydande. De äldre, förindustriella betydelserna – »beroende« som det stora flertalets villkor – var således svaga och de ned-

sättande betydelserna starkare. Under den koloniala perioden betraktades beroende främst som ett frivilligt tillstånd, som »kontraktbunden ofrihet«. Men den amerikanska revolutionen fäste så stor vikt vid oberoende att »beroende« miste bibetydelsen av frivillighet för att i stället förknippas med maktlöshet och behäftas med ett stigma. Detta ledde till att synen på kvinnors samhälleliga och rättsliga beroende förändrades och kom att betraktas med markerat ogillande.²⁴

Den långa amerikanska kärleksaffären med oberoende var politiskt tveeggad. Å ena sidan bidrog den till att skapa starka arbetar- och kvinnorörelser. Å andra sidan kunde avsaknaden av en hierarkisk samhällstradition, där underordning uppfattades som en strukturell fråga och inte som en karaktärsfråga, leda till fientlighet mot idén om fattigunderhåll genom det allmänna. En viktig faktor i sammanhanget var också karaktären av den amerikanska staten, som var svag och decentraliserad jämfört med de europeiska staterna under 1800-talet. Allt som allt bildade USA en gynnsam jordmån för den moralisk-psykologiska beroendediskursen.

Som nämnts tidigare var den mest allmänna definitionen av ekonomiskt beroende under denna period helt enkelt »icke förvärvsarbete«. Mot slutet av 1800-talet hade dock denna definition blivit uppdelad i två: en »god« form av beroende hos hushållets hustru och barn, och en »dålig« (eller i alla fall

24. Gundersen, »Independence, Citizenship, and the American Revolution« (1987).

tvivelaktig) form av beroende hos mottagarna av understöd. Beroende i båda betydelseerna hade idealet om familjelön som referenspunkt, och båda kom så småningom att infogas i diskursen om nationalstaten. »Beroende« av det goda slaget framlyste genom USA:s folkräkning²⁵ och den federala skattemyndigheten Internal Revenue Service, som införde kategorin *dependent* som norm för hustrur. »Beroende« i den redan tvivelaktiga betydelsen, beroende av allmosor, blev än mer nedsättande i och med utvecklingen av socialhjälp. Den gamla distinktionen mellan förtjänta och oförtjänta fattiga förstärktes under det sena 1800-talets »förgyllda ålder«. Principen var att de oförtjänta fattiga inte skulle få hjälp, och det krävdes ständigt vaksamhet för att se till att det inte slank igenom några oförtjänta förklädda till förtjänta. Beroende av socialhjälp blev alltmer stigmatiserat, och det blev allt svårare att försörja sig på bidrag utan att bli stämpad som arm och usel.

Ett ironiskt faktum är att reformvänner under 1890-talet lanserade ordet *dependent* i understödsdiskursen i stället för *pauper* just för att undvika att stigmatisera mottagandet av socialhjälp. Först använde man ordet om barn, som ju alltid framstår som de »oskyldiga« offren för fattigdom.²⁶ Därefter, i början av 1900-talet, började den progressiva erans reformivrare använda ordet om vuxna, återigen för att befria dem från stigmat. Först efter andra världskriget blev *dependent* den vedertagna beteckningen för understödstagare.²⁷ Men vid det laget var dess nedsättande bibetydelser fixerade.

Försöket av bryta stigmat genom att byta ut »pauperism« mot »beroende« misslyckades. Talet om ekonomiskt beroende gled allt som oftast över i fördömande av beroende i den moraliskpsykologiska betydelsen. Till och med under 1930-talets depression oroade sig expertisen för att understödstagande skulle skapa ett »beroendemönster« el-

25. Nancy Folbre, »The Unproductive Housewife. Her Evolution in Ninetenth-Century Economic Thought«, i *Signs* volym 16, nr 3 (1991), s. 463–484.

26. Amos Griswold Warner använder till exempel *dependent* enbart om barn (se dennes *American Charities and Social Work* (1894–1930)), liksom Edith Abbott och Sophonisba P. Breckinridge, *The Administration of the Aid-to-Mothers Law in Illinois* (1921), s. 7, och National Conference of Charities and Correction, *Proceedings* (1890- till 1920-tal). Språkbruket skapade en del märkliga effekter i samverkan med det »beroende« som förekom i den normgivande familjen. Auktoriteter på området diskuterade till exempel det lämpliga i »låta beroende barn bo i sina egna hem«. Barnen i fråga ansågs beroende därför att deras föräldrar inte kunde försörja dem, men andra barn ansågs beroende just i kraft av att vara försörjda av sina föräldrar.

27. Socialvårdsstudier under 1940-talet använde fortfarande ordet *dependents* uteslutande i betydelsen »de som blir försörjda av familjens överhuvud«. Se till exempel Josephine Chapin Brown, *Public Relief, 1929–1939* (1940); Donald S. Howard, *The WPA and Federal Relief Policy* (1943); Frank J. Bruno, *Trends in Social Work* (1948).

ler, som en ledare för en välgörenhetsinrättning uttryckte saken, »ett stridslustet beroende, en inställning att man har rätt till socialhjälp«. ²⁸ Eftersom de hårda tiderna varade så länge och skapade så många nyfattiga, skedde en viss förändring till det bättre i synen på mottagarna av socialhjälp. Men anklagelser om »lurendrejeri« och »korruption« försvårade alltjämt tillvaron för understödstagarna, och många av de mest behövande tog emot hjälp från det allmänna först efter mycken tvekan och med stor skam – så starkt var beroendets stigma. ²⁹

En viktig omständighet var att den nya givens politik förstärkte skammen genom att befästa ett tvåspårigt välfärdsystem. Det första spårets program, till exempel arbetslöshets- och pensionsförsäkringen, bistod med hjälp som en rättighet, utan stigma eller övervakning och följaktligen utan beroende. Den sortens program skapade det missvisande intrycket att mottagarna helt enkelt fick tillbaka vad de satte in. Mottagarna

kunde på det sättet framstå som rättskaffens, och inte ens i dag betraktas de som understödstagare. Syftet med det första spårets stödformer var delvis att ersätta den vite manlige arbetarens familjelön, och de flesta minoriteter och vita kvinnor var utestängda. Det andra spårets socialhjälsprogram däremot, varav Aid to Dependent Children (ADC), senare Aid to Families with Dependent Children (AFDC), blev det största och mest välkända, innebar en fortsättning av den privata välgörenhetstraditionen på så vis att man sökte upp de förtjänta fattiga bland de många lurendrejarna. Dessa program, som finansierades av allmänna skattemedel i stället för öronmärkta löneavdrag, skapade intrycket att mottagarna fick pengar utan att ge något tillbaka. ³⁰ Villkoren för att få hjälp var helt annorlunda: behovsprövning, sedlighetsprövning, moralisk kontroll, övervakning av hushållet, hembesök, ytterst låga belopp – med andra ord allt det som förknippas med bidragsberoende i vår tid. ³¹

28. Lilian Brandt, *An Impressionistic View of the Winter of 1930–31 in New York City* (1932), s. 23–24; Mary L. Gibbons, »Family Life Today and Tomorrow«, i *Proceedings, National Conference of Catholic Charities* volym 19 (1933), s. 133–168; Gertrude Vaile, »Public Relief«, i Herbert Elmer Mills (red.), *College Women and the Social Sciences* (1934), s. 26.

29. E. Wight Bakke, *Citizens without Work. A Study of the Effects of Unemployment upon Worker's Social Relations and Practices* (1940); Bakke, *The Unemployed Worker. A Study of the Task of Making a Living without a Job* (1940).

30. Fraser och Gordon, »Contract versus Charity« (1992).

31. Fraser, »Women, Welfare, and the Politics of Need Interpretation«, i *Hypatia* volym 2, nr 1 (1987), s. 103–121; Gordon, »The New Feminist Scholarship on the Welfare State«, i Gordon (red.), *Women, the State, and Welfare* (1990), s. 9–35; Barbara J. Nelson, »The Origins of the Two-Channel Welfare State. Workmen's Compensation and Mother's Aid«, i Gordon (red.), *Women, the State, and Welfare* (1990), s. 123–151. – Från 1960-talet forts på nästa sida

Utestängningen av icke-vita och kvinnor inom det första spårets program var ingen tillfällighet. De var utformade för att vinna stöd hos sydstaternas lagstiftare, som ville att de svarta skulle förbli beroende i ett annat avseende, nämligen av låga löner och *sharecropping*.³² Legitimitetsskillnaden mellan de två spåren i välfärdssystemet var lika medveten. Socialförsäkringsmyndigheten Social Security Board propagerade för ålderspensionsförsäkringen Social Security Old Age Insurance (den som i dag bara kallas Social Security) just därför att den ursprungligen inte tycktes mer förtjänt eller värdig än socialhjälp. För att göra socialförsäkringen mer acceptabel försökte myndigheten stigmatisera socialhjälp och rentav pressa delstater att hålla nere beloppen.³³

Än i dag skiljer de flesta amerikaner mellan försörjning genom det allmänna i form av »bidrag« och »icke-bidrag«,

där enbart det förra anses skapa beroende. Till grund för detta antagande ligger dock en politisk konstruktion. Pensionärer blev privilegierade mottagare av icke-bidrag först efter årtionden av stridbar organisering och påtryckningsverksamhet. Alla offentliga stödformer, vare sig de kallas bidrag eller ej, uppmuntrar vissa beroendeförhållanden och motverkar andra. Den allmänna ålderspensionen minskade till exempel vuxnas känsla av ansvar för sina föräldrar. Socialhjälpens däremot var ägnad att uppmuntra fattigas beroende av låglönearbete, hustrurs beroende av sina makar och barns beroende av sina föräldrar.

Villkoren för andra spårets socialhjälp kom mottagarna att betrakta sitt beroende som underlägset lönearbetets förmenta oberoende.³⁴ Lönearbetet hade samtidigt blivit så naturaliserat att det gick att bortse från den övervakning

forts från föregående sida och framåt kunde allt fler svarta kvinnor begära understöd genom AFDC, men innan dess var de praktiskt taget utestängda. Den nya givens politik följde till en början det tidigare språkbruket genom att använda *dependent* endast om barn. I praktiken var mottagarna av understöd genom ADC nästan uteslutande ensamstående mödrar. Mellan 1940-talet och 1960-talet försköts ordets referens gradvis från barn till mödrar.

32. Jill Quadagno, »From Old-Age Assistance to Supplemental Social Security Income. The Political Economy of Relief in the South, 1935–1972«, i Margaret Weir, Ann Shola Orloff och Theda Skocpol (red.), *The Politics of Social Policy in the United States* (1988), s. 235–263. – *Sharecropping*, en form av arrende som praktiserats bland annat i den amerikanska södern och som innebär att brukaren betalar en del av skörden i arrende. Övers. anm.

33. Jerry R. Cates, *Insuring Inequality. Administrative Leadership in Social Security, 1935–54* (1983).

34. Milwaukee County Welfare Rights Organization, *Welfare Mothers Speak Out* (1972); Guida West, *The National Welfare Rights Movement. The Social Protest of Poor Women* (1981); Jacqueline Pope, *Biting the Hand That Feeds Them. Organizing Women on Welfare at the Grass Roots Level* (1989), s. 73, 144.

som det byggde på. En mottagare av understöd genom ADC klagade: »Det är svårt att leva på bidrag [...]. När man arbetar måste man inte avge rapport till någon.«³⁵ Men de som utformade ADC ville till en början inte tvinga ut vita ensamstående mödrar i förvärvslivet. Man ville snarare försvara normen om familjelön genom att få beroendet av den manlige familjeförsörjaren att framstå som mer önskvärt än beroende av det allmänna.³⁶ ADC intog den semantiska plats där det goda hushållsberoendet och det dåliga bidragsberoendet korsade varandra. Den förstärkte både det förras positiva konnotationer och det senares negativa konnotationer.

Den fattiga ensamstående modern stod således som det förkroppsligade inbegreppet av »bidragsberoende«.³⁷ Denna beteckning har på så vis blivit betydelsefull inte bara på grund av vad den innefattar, utan också på grund av vad den utesluter och blockerar. Det ekonomiska beroendets betydelse kan tyckas vara att man är hänvisad till det allmänna för sin ekonomiska försörjning, men inte alla mottagare av allmänna medel betraktas som lika beroende. Knappast någon skulle i dag kalla mottagare av allmän ålderspension »beroende«. Även de som tar emot

arbetslöshetsersättning, som åtnjuter fördelaktiga jordbrukslån och som får hjälp med att betala sina bostadslån undantas från kategorin, liksom förvisso också entreprenörer i försvarsbranschen och grupper som drar fördel av statliga räddningsaktioner och regressiv beskattning.

Det postindustriella samhället och det »goda« beroendets försvinnande

Med övergången till kapitalismens postindustriella fas har beroendets semantiska karta återigen ritats om. Om vissa former av beroende tidigare kunde framstå som naturliga och lämpliga, framstår nu alla former av beroende som osunda och klandervärda. Ordets nedsättande konnotationer uppvägs inte längre av någon positiv värdering och kan därför stärkas. I industriåldern ansågs vissa former av beroende vara grundade i relationer av underordning, men det postindustriella ordbruket fäster sig mera vid individuella karaktärsdrag. Det moralisk-psykologiska registret utvidgas och förändras med nya psykologiska och terapeutiska idiom, vilka tränger undan industriålderns uttalat rasistiska och misogynia idiom. Likväl

35. Annie S. Barnes, *Single Parents in Black America. A Study in Culture and Legitimacy* (1987), s. vi.

36. Gordon, »Contract versus Charity« (1992).

37. Ibland ingår också män som får »allmän socialhjälp« i denna grupp; välfärdssystemet behandlar dem oftast lika illa eller ännu värre.

är beroende alltjämt något feminiserat och rasifierat; de nya psykologiska betydelseerna har starka feminina konnotationer, medan idéer som tidigare förknippades med infödingen och slaven alltmer formar bidragsdiskursen.

En viktig faktor i sammanhanget är det formella avskaffandet av rättsliga och politiska beroendeförhållanden som var intimt förbundna med industrisambandet. Hemmafruar, arma fattiga, infödingar och slavättlingar är inte längre formellt utestängda från medborgerliga och politiska rättigheter, och deras omyndighet eller underordning betraktas inte längre som legitim. Beroende i former som ansågs lämpliga i industriåldern betraktas alltså numera som förkastliga, och i det postindustriella språkbruket är ordet ofta starkare negativt laddat.

En annan stor förändring i det postindustriella beroendets geografi hänför sig till det ekonomiska registret. Idealet om familjelön, som bildade ett gravitationscentrum i det industriella språkbruket, är inte längre rådande. Den pågående avindustrialiseringen i USA är på väg att omstrukturera den politiska ekonomin och har gjort det svårt för enkönsfamiljen. Allt färre välbetalda »manliga« arbeten inom

tillverkningsindustrin i kombination med allt fler kvinnliga låglönearbeten inom servicesektorn är därtill på väg att förändra könsammansättningen på arbetsmarknaden.³⁸ Samtidigt ökar skilsmässorna, och de förändrade kösnormerna, som inte minst får tillskrivas feministiska och homosexuella befrielserörelser, bidrar till framväxten av nya familjeformer som gör modellen med manlig familjeförsörjare och kvinnlig hemmafru allt mindre attraktiv.³⁹ Idealet om familjelön är alltså inte längre hegemonisk, utan konkurrerar med alternativa kösnormer, familjeformer och ekonomiska lösningar. Det är inte längre självklart att en kvinna är hänvisad till en man för sin ekonomiska bärning, inte heller att mödrar inte också kan vara »arbetstagare«. Denna form av beroende, som var positivt laddad i den industriella semantiken, har alltså blivit ifrågasatt eller till och med negativt laddad.

Det sammantagna resultatet av dessa utvecklingstendenser blir ett ökat stigma kring beroende. Om alla rättsliga och politiska beroendeförhållanden är illegitima, och om hustrurs ekonomiska beroende är ifrågasatt, finns det inte längre någon självklart god form av beroende hos den vuxne i

38. Joan Smith, »The Paradox of Women's Poverty. Wage-earning Women and Economic Transformation«, i *Signs* volym 10, nr 2 (1984), s. 291–310.

39. Judith Stacey, »Sexism by a Subtler Name? Postindustrial Conditions and Postfeminist Consciousness in the Silicon Valley«, i *Socialist Review* volym 96 (1987), s. 7–28; Stacey, *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America* (1990); Kath Weston, *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship* (1991).

det postindustriella samhället. Allt slags beroende är tivelaktigt och oberoende åläggs alla. Oberoende är dock alltjämt förknippat med lönearbete. Detta samband tycks snarast förstärkas, då det inte längre finns någon »god« form av beroende hos den vuxne som kan ställas mot »arbetstagaren«. I detta sammanhang tenderar arbetstagaren att bli det universella samhällsobjektet: alla förväntas »arbeta« och vara »självförsörjande«. Alla vuxna som inte ses som arbetstagare måste i högre grad rättfärdiga sig. En norm som tidigare inskränkte sig till vita manliga arbetare tillämpas alltså i allt större utsträckning på alla. Men denna norm är alltjämt köns- och rasmärkt, då den förutsätter att arbetstagaren har ett någorlunda välbetalt arbete och inte är primär vårdnadshavare.

Om denna utveckling leder till mer utpräglat negativa konnotationer hos »beroende«, leder den också till ökad individualisering. Som vi såg var retoriken om beroende som individuellt karaktärsdrag utbredd redan i industriåldern, vilket försvagade den förindustriella betydelsen, som tog fasta på underdånighetsförhållandet. Men det individualiserade beroendebegreppet tycks förstärkas i dag då det samhällsrättsliga och politiska beroendet är officiellt avskaffat. Utan bestämmelser om gifta kvinnors omyndighet och Jim

Crow-lagar⁴⁰ har det blivit möjligt att hävda att alla har jämlika möjligheter och att individuella förtjänster bestämmer utfallen. Som vi såg lades grunden för detta synsätt i det industriella språkbruket, som definierade beroende på ett sätt som uteslöt kapitalistiska relationer av underordning. Då det kapitalistiska ekonomiska beroendet redan är upphävt per definition, och då det rättsliga och politiska beroendet är upphävt genom lag, tycks det för somliga konservativa och liberaler som om det postindustriella samhället har eliminerat alla samhällsstrukturella grunder för beroende. Det beroende som då kvarstår kan tillskrivas individuella brister. Denna uppfattning är förstas inte oomstridd, men bevisbördan har blivit omvänd. Numera måste de som vill förneka att felet ligger hos dem själva simma uppströms, mot den semantiska strömmen. Det postindustriella beroendet är alltså ett alltmer individualiserat beroende.

Bidragsberoende som postindustriell patologi

»Bidragsberoendets« alltmer negativa konnotationer har underblåsts av flera strömningar utanför det sociala området. Nya medicinska och psykologiska diskurser i det postindustriella samhället har kommit att förknippa be-

40. Jim Crow-lagar: rasåtskillnadslagar i USA:s delstater fram till 1960-talet. »Jim Crow« var en nedsättande beteckning på svarta, från början en påhittad minstrelfigur. Övers. anm.

roende med patologi. På 1980-talet började samhällsvetare skriva artiklar med titlar som »Farmaceutisk inblandning i ett rehabiliteringsprogram mot kemiskt beroende«.41 Man började tala om »kemiskt beroende«, »alkoholberoende« och »drogberoende«, allesammans eufemismer för missbruk. Eftersom understödstagare ofta och med orätt antas vara missbrukare, tenderar de patologiska konnotationerna av »drogberoende« att smitta av sig på »bidragsberoende«, vilket förstärker stigmatiseringen.

En annan viktig postindustriell tendens är uppkomsten av beroende i en psykologisk betydelse med mycket starka feminina konnotationer. På 1950-talet började psykiatriskt influerade socialarbetare diagnostisera beroende som ett slags omognad vanlig bland kvinnor, särskilt ensamstående mödrar (som förstås ofta var understödstagare). »Dessa kvinnor, beroende, oansvariga och instabila, följer ögonblickets infall precis som småbarn«, menade författaren till en bok från 1954 om utom-äktenskapliga graviditeter.42 Problemet var att kvinnor förväntades vara just lagom beroende, och att det var lätt att gå till överdrift åt endera hållet.

Normen var dessutom rasmärkt, då vita kvinnor vanligtvis beskrevs som överdrivet beroende och svarta kvinnor som överdrivet oberoende.

Det psykologiserade beroendet blev måltavla för en del av den tidiga andra vågens feminism. Betty Friedans klassiker från 1963, *Den feminina mystiken*, var en fenomenologisk beskrivning av hemmafruns psykologiska beroende som på denna byggde en politisk kritik av hennes samhälleliga underordning.43 Senare har det vuxit fram en kulturfeministisk, postfeministisk och antifeministisk självhjälplitteratur och poppsykologisk litteratur som fördunklat kopplingen mellan det psykologiska och det politiska. I Colette Dowlings bok *Askungekomplexet* från 1981 hypostaseras kvinnors beroende som en djuppsykologisk könsstruktur: »kvinnans dolda rädsla för oberoende« eller »önskan att bli räddad«.44 Det sena 1980-talet såg en strid ström av böcker om »medberoende«, ett förment typiskt kvinnligt syndrom som innebär att man stödjer eller »möjliggör« en annan persons beroende. Metaforen är en spegel av tidens droghanik; även här är beroendet ett missbruk. Även om kvinnan lyckas undfly sitt köns disposi-

41. M. Haynes, »Pharmacist Involvement in a Chemical-Dependency Rehabilitation Program«, i *American Journal of Hospital Pharmacy* volym 45, nr 10 (1988), s. 2099–2101.

42. Leontine Young, *Out of Wedlock. A Study of the Problems of the Unmarried Mother and Her Child* (1954), s. 87.

43. Betty Friedan, *Den feminina mystiken* (1968 [1963]).

44. Colette Dowling, *Askungekomplexet. Kvinnors hemliga rädsla för oberoende* (1982 [1981]).

tion för beroende, kan hon tydligt fortfarande beläggas med skuld för att ha underlättat sin makes eller sitt barns beroende. Detta fullbordar den onda cirkeln: det ökade stigmat kring beroende i kulturen som helhet har också fördjupat föraktet mot dem som tar hand om sina *dependents*, »beroende anhängare«, och förstärkt den låga status som traditionellt tillskrivits kvinnliga professionsutövare på välfärdsområdet, till exempel sjuksystrar och socialarbetare.⁴⁵

På 1980-talet uppstod en kulturpanik kring beroende. År 1980 klassificerade Amerikanska psykiatrförbundet *dependent personality disorder*, »osjälvständig personlighetsstörning«, som en officiell psykopatologi. Så här definieras den i 1987 års utgåva av den diagnostiska och statistiska manualen för mentala störningar (DSM-III-R):

Ett genomgående mönster av beroende och undergivet beteende med debut i ungdomsåren [...]. [Den som lider av denna störning är] oförmögen att fatta all dagliga beslut utan ett övermått av goda råd eller uppmuntran från andra [eller] låter andra fatta de flesta av sina egna viktiga beslut, till exempel välja bostad eller arbete. [...] Störningen är uppenbarligen vanlig och uppträder oftare hos kvinnor.⁴⁶

Klassificeringen av osjälvständig personlighetsstörning som officiell psykopatologi bildar ett nytt stadium i det moralisk-psykologiska registrets historia. Här upplöses beroendets sociala relationer i den beroendes egen person. Den öppna moralismen upplöses också i det förment neutrala, vetenskapliga och medicinska språket. Men fastän de utmärkande dragen hos den osjälvständiga personligheten punkt för punkt stämmer överens med de drag som traditionellt tillskrivits hemmafruar, arma fattiga, infödingar och slavar, är alla hänvisningar till underordning försvunna. Det enda kvarvarande spåret av dessa teman är det torra, kategoriska och okommenterade konstaterandet att osjälvständig personlighetsstörning »uppträder oftare hos kvinnor«.

Om den psykologiska diskursen ytterligare feminiserat och individualiserat beroendet, finns det andra tendenser i det postindustriella samhället som ytterligare rasifierat det. Den ökade stigmatiseringen av bidragsberoende gick hand i hand med en allmän ökning av sociala utgifter i USA, undanröjande av en del diskriminerande förfaranden som utestängt kvinnliga medlemmar av minoritetsgrupper från understöd genom AFDC, samt överflyttning av många vita kvinnor till första spårets program i samband med att social-

45. Virginia Sapiro, »The Gender Basis of American Social Policy«, i Linda Gordon (red.), *Women, the State, and Welfare* (1990), s. 36–54.

46. *MINI-D-R. Diagnostiska kriterier enligt DSM-III-R* (1989 [1987]), s. 208. – Den sista meningen är struken i den svenska sammanfattningen. Övers. anm.

försäkringssystemet blev mer heltäckande. Vid 1970-talets ingång hade den svarta ensamstående modern kommit att personifiera bidragsberoende. Den nya bidragsdiskursen bygger därmed på en äldre symbolik som knyter beroende till en rasistisk ideologi.

Grunden var lagd för en långvarig och ganska motsägelsefull diskurs om den »svarta familjen«, där afroamerikanska köns- och släktförhållanden jämfördes med vita medelklassnormer och befanns patologiska. Ett förment patologiskt inslag var den svarta kvinnans »överdrivna oberoende«, en ideologiskt förvriden anspelning på en lång tradition av lönearbete, skolgång och lokal aktivism. 1960- och 1970-talens fattigdomsdiskurs byggde på en tradition av misogyni mot afroamerikanska kvinnor; enligt Daniel Moynihans diagnos hade till exempel den »matriarkala« familjen »förvekligt« den svarte mannen och skapat en »fattigkultur« ur »en [familje]patologisk härva«.47 Denna diskurs »dubbelband« svarta understödstagare: de var patologiskt oberoende med avseende på män och patologiskt beroende med avseende på det allmänna.

Frammot 1980-talet hade den ras-

rats. Den svarta ensamstående mor med socialunderstöd som spökat i den vita fantasin hade upphört att vara en mäktig matriark. Nu var den mest framträdande stereotypen i stället den ogifta tonårsmamman som fastnat i »bidragsfällan« och blivit en passiv slashas. Denna nya symbol för bidragsberoende är yngre och svagare än matriarken. Hon frammanas ofta genom uttrycket »barn som har barn«, som används för att uttrycka antingen feministisk sympati eller antifeministiskt förakt, antingen en uppmaning till större föräldraansvar inifrån den svarta gruppen eller rasistiska och eugeniska åsikter från den vita gruppen.

Flera av dessa postindustriella diskurser smälte samman i början av 1990-talet. Dåvarande vicepresident Dan Quayle förde samman den patologiserade, den feminiserade och den rasifierade betydelsen när han kommenterade 1992 års upplopp i Los Angeles: »Våra innerstäder kryllar av barn som har barn [...] av folk som är beroende av droger och av bidragets narkotikum.«48

Den postindustriella kulturen har således gett upphov till en ny symbol för beroende: den svarta, ogifta tonårsmamman som är beroende av bidrag.

47. Daniel P. Moynihan, *The Negro Family. The Case for National Action* (1965), omtryckt i Lee Rainwater och William L. Yancey, *The Moynihan Report and the Politics of Controversy* (1967). – Se även Angela Davis diskussion om Moynihan-rapporten på annan plats i detta nummer. Övers. anm.

48. Dan Quayle, »Excerpts from Vice President's Speech on Cities and Poverty«, i *New York Times* den 20 maj 1992.

Denna bild har trängt in på den symboliska plats som tidigare intogs av hemmafrun, den arme fattige, infödingen och slaven, men har också fångat in och förtätat deras konnotationer. Svart, kvinna, arm, icke arbetande, hemmafru och mamma men egentligen själv bara ett barn – den nya stereotypen har inslag av praktiskt taget alla egenskaper som historiskt har kodats som motsatser till oberoende. Denna kraftfulla ideologiska trop, som sammanför skilda och inte sällan motsägelsefulla betydelser av beroende, ger en riktning åt vitt spridda farhågor och stämningar, samtidigt som den döljer deras samhälleliga bas.

Den postindustriella politiken kring »beroende«

Trots att de ekonomiska utsikterna har sett allt sämre ut för många amerikaner under de senaste årtiondena, har det inte skett någon kulturell omvärdering i synen på socialvård. Familjer som arbetar allt hårdare för allt mindre pengar föraktar ofta dem som i deras ögon inte tycks arbeta alls. 1960-talets kamp för att göra stödprogrammet AFDC till en rättighet, som främjade mottagarens oberoende, tycks i alla fall för tillfället vara förlorad. I stället är »oberoende« alltjämt en hedersbenämning för löne-

arbetare, oavsett hur utarmade dessa lönearbetare är. Bidragsberoende å sin sida har blåsts upp till ett beteendesyndrom och kommit att betraktas som mer föraktligt.

Dagens politiska diskurs om bidragsberoende är alltigenom präglad av dessa antaganden. Den delar sig i två breda fåror. Den ena är en fortsättning av retoriken kring pauperism och fattigkultur. Den förekommer i både konservativa och liberala sammanhang och kan antingen skuldbelägga offret eller ej beroende på argumentets struktur. Resonemanget går ut på att det fattas något mer än pengar hos fattiga och beroende människor. Felet kan ligga i biologin, psykologin, uppfostran eller dåligt inflytande från den närmaste omgivningen; det kan vara orsak till fattigdom eller verkan av fattigdom eller bådadera. Konservativa företrädare för detta synsätt är George Gilder och Lawrence Mead, som menar att bidrag orsakar ett moraliskt-psykologiskt beroende.⁴⁹ Liberaler som William Julius Wilson och Christopher Jencks pekar på sociala och ekonomiska faktorer, men håller ofta med om att understödstagarnas kultur och beteende är ett problem.⁵⁰

Den andra tankefåran utgår från neoklassiska ekonomiska premisser. Här antar man förekomsten av en »ra-

49. George Gilder, *De rika och de fattiga* (1982 [1981]); Lawrence Mead, *Beyond Entitlement. The Social Obligations of Citizenship* (1986).

50. William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass, and Public Policy* (1987); Christopher Jencks, *Rethinking Social Policy. Race, Poverty, and the Underclass* (1992).

tionell varelse«, som står inför ett val mellan bidrag och arbete. För dessa politiska analytiker är beroende i den moralisk-psykologiska betydelsen en närvarande men utforskad företeelse, som antas vara icke önskvärd. Liberala företrädare för detta synsätt, bland dem många samhällsvetare på Institutet för fattigdomsforskning vid universitetet i Wisconsin, menar att bidrag ofrånkomligen har en del dåliga och beroendeskapande effekter, men att dessa uppvägs av de goda effekterna, till exempel bättre villkor för barn, ökad samhällsstabilitet och minskat lidande. Konservativa i denna skola, såsom Charles Murray, håller inte med.⁵¹ De två lägren tvis-tar framför allt om incitamentsfrågan. Uppmuntrar bidrag kvinnor att skaffa fler utomäktenskapliga barn? Blir de avskräckta från att tacka ja till arbete? Kan minskade eller nekade bidrag tjäna som piska för att uppmuntra mottagarna att fortsätta skolan, hålla kvar sina barn i skolan, gifta sig?

Det finns förvisso påtagliga skillnader här, men också betydande likheter. Liberaler och konservativa av båda skolorna är obenäga att sätta beroendebegreppet i ett historiskt eller ekonomiskt sammanhang eller att utreda de antaganden som det bygger på. Ingendera gruppen ifrågasätter föreställningen att oberoende är något odelat gott eller att det bör sättas i samband med lönearbete. Många av dem som uttalar sig

om fattigdom och socialvård vacklar mellan den officiella ståndpunkten att »beroende« är en värdeneutral term för mottagande (eller behov) av understöd och ett språkbruk som gör det synonymt med »pauperism«.

Dessa föreställningar griper omkring sig i samhället. I vår tids larm om bidragsberoende framförs det ofta att »bidragsmammor borde arbeta«, därmed underförstått att arbete är liktydigt med lönearbete och att det inte är arbete att ta hand om barn. Här stöter vi på en motsägelse i beroendediskursen: när det talas om tonårsgraviditeter är mödrarna barn, men när det talas om bidrag blir de plötsligt vuxna som borde försörja sig själva. Det är först under det sista årtiondet som auktoriteter på området har förenats i synen att mottagare av understöd genom AFDC bör ha en anställning. Det gamla synsättet, som låg till grund för ADC:s tillkomst, var att barnen behöver en hemmavarande mor – även om det i praktiken redan fanns en dubbel måttstock såtillvida att heltids hemmavaro med barnen var ett privilegium som måste köpas, inte något som fattiga kvinnor kunde kräva som sin rättighet. Men allt eftersom lönearbete hos småbarnsmödrar har blivit vanligare och kommit att betraktas som normativt önskvärt, tystades de sista försvararna av ett stödprogram som tillät att mottagarna tog hand om barn på heltid.

51. Charles Murray, *Losing Ground. American Social Policy, 1950–1980* (1984).

De negativa bilderna av bidragsberoende har förstås inte varit oomstridda. Från 1950-talet till 1970-talet bekämpades många av de antaganden som de byggt på, mest direkt i mitten av 1960-talet av National Welfare Rights Organization (NWRO), en organisation för kvinnliga understödstagare. Organisationen kvinnor framställde sitt förhållande till välfärdssystemet som aktivt snarare än passivt, som en fråga om att kräva sin rätt snarare än att ta emot allmosor. De framhöll också att deras hushållsarbete var samhällsnödvändigt och erkännansvärt. Deras perspektiv bidrog till att rekonstruera argumenten för välfärd och sporrade fattigadvokater och radikala intellektuella att utveckla rättsliga och politisk-teoretiska argument för välfärd som en social rättighet. Edward Sparer, rättslig strateg för rörelsen, ifrågasatte den gängse förståelsen av beroende:

Bidragsfientliga politiker påstår att bidrag gör mottagarna »beroende«. Detta betyder att mottagaren är hänvisad till bidragschecken snarare än till något annat för sitt materiella uppehälle [...]. [H]uruvida detta är bra eller dåligt beror på om det finns någon bättre inkomstkälla [...]. Det verkliga problemet [...] är något helt annat, nämligen att

den som söker och tar emot understöd traditionellt har varit beroende av socialarbetarens nycker.⁵²

Botemedlet mot bidragsberoende var alltså sociala rättigheter. Om inte NWRO blivit kraftigt försvagad i slutet av 1970-talet, hade 1980-talets återupplivade diskurs om pauperism inte kunnat bli hegemonisk.

Fastän det saknades en inflytelserik organisation för sociala rättigheter, gjorde många mottagare av understöd genom AFDC sina egna trotsiga tolkningar av bidragsberoende. De klagade inte bara på små bidragsbelopp, utan också på den infantiliserande som följde i spåren av övervakning, bristande integritet och en byråkratisk regellabyrint som inskränkte deras handlingsutrymme i fråga om bostad, arbete och (fram till 1960-talet) till och med sexuella relationer. Enligt understödstagarnas uppfattning var bidragsberoende inte ett psykologiskt tillstånd, utan ett socialt villkor som kunde sättas i samband med ett maktförhållande. Det var detta som ett engelskt vänsterlexikon om social välfärd kallade »påtvingat beroende«: det skapades en »beroende klass« som en följd av »påtvingade avhängighetsförhållanden [...] i fråga om nödvändiga psykologiska eller materiella resurser«.⁵³

52. Edward V. Sparer, »The Right to Welfare«, i Norman Dorsen (red.), *The Rights of Americans. What They Are – What They Should Be* (1971), s. 71.

53. Noel Timms och Rita Timms, *Dictionary of Social Welfare* (1982), s. 55–56.

Denna idé om påtvingat beroende var viktig för en annan men närbesläktad kamp mot den rådande diskursen. Under den period då NWRO:s aktivism stod på sin höjdpunkt utvecklade den nya vänsterns »revisionistiska« historiker en tolkning av välfärdsstaten vilken betonade dess funktion som samhällslig kontrollapparat. Deras kritik företedde vissa likheter med NWRO:s, men överlappade bara delvis. Den nya vänsterns historiker berättade framför allt sin historia ur »hjälparnas« perspektiv och framställde mottagarna som nästan helt passiva. De bortsåg alltså från faktiska eller potentiella understödstagares aktiva sätt att uttrycka sina behov, kräva sin rätt och ställa krav.⁵⁴

Ytterligare ett motstånd mot den rådande synen på »beroende« formerades inifrån den internationella politisk-ekonomiska skolan, som också den utgick från den nya vänstern. Kritiken byggde på en insikt som uppstått efter den första berusande tiden av avkolonisering, nämligen att de politiskt oberoende före detta kolonierna förblivit ekonomiskt beroende. »Beroendeskolans« radikala teoretiker talade om »underutveckling« och ut-

gick från beroendebegreppet för att analysera den globala och nykoloniala ekonomiska ordningen ur ett antirasistiskt och antiimperialistiskt perspektiv. Man återupplivade alltså *dependency* i den gamla förindustriella betydelsen »lydland« i ett försök att rensa ordet från dess moralisk-psykologiska tillsatser och skrapa fram de dolda betydelseskikten »underkastelse« och »underordning«. Detta språkbruk har förblivit livskraftigt i Latinamerika, men också i den samhällsvetenskapliga litteraturen i USA, där det skrivs artiklar med titlar som »Beroendets institutionalisering. Effekter av två decenniers planerad modernisering av jordbruket.«⁵⁵

Gemensamt för alla dessa motdiskurser är att de förkastar den gängse uppfattningen om beroende som ett individuellt karaktärsdrag. De söker vända uppmärksamheten tillbaka mot underordningens sociala relationer. Men de har inte nämnvärt påverkat det allmänna talet om bidrag i USA. När ekonomiskt beroende blivit liktydigt med fattigdom, och när moraliskt-psykologiskt beroende blivit en personlighetsstörning, har det tvärtom blivit allt ovanligare att tala om beroende

54. För en mer ingående diskussion om denna kritik, se Gordon, »The New Feminist Scholarship on the Welfare State« (1990). För en diskussion om krav som utgår från behov, se Fraser, »Kampen om behoven« (2003), och Barbara J. Nelson, »The Origins of the Two-Channel Welfare State. Workmen's Compensation and Mothers' Aid«, i Linda Gordon (red.), *Women, the State, and Welfare* (1990), s. 123–151.

55. M. Gates, »Institutionalizing Dependency. The Impact of Two Decades of Planned Agricultural Modernization«, i *Journal of Developing Areas* volym 22, nr 3 (1988), s. 293–320.

i betydelsen samhälleligt förhållande av underordning. Makt och dominans tycks försvinna ut ur bilden.⁵⁶

Slutsats

»Beroende«, en gång i tiden en samlingsbeteckning för alla relationer av underordning, är numera uppspaltat i flera analytiskt skilda register. I det ekonomiska registret har dess betydelse förskjutits från det att tjäna sitt levebröd genom att arbeta åt någon annan till det att vara hänvisad till allmosor eller bidrag för sitt uppehälle; lönearbete är det som ger oberoende. I det samhällsrättsliga registret är *dependency* i betydelsen omyndighet oförändrad, men dess tillämpningsområde och konnotationer har förändrats. En gång i tiden var det ett socialt accepterat villkor för det stora flertalet; senare blev det en ställning som ansågs lämplig för vissa grupper men inte för andra; därefter byttes innebörden igen då ordet (förutom i fråga om barn) kom att beteckna en onormal och mycket stigmatiserad ställning hos avvikande och odugliga individer. Likaså i det politiska registret har *dependency* i betydelsen underkastelse under främmande makt förblivit ganska konstant, men ordet har blivit mer negativt laddat allt eftersom individuella politiska rättigheter och nationell suveränitet blivit normgivande. Slutligen, i och med framväxten av ett

nyare moraliskt-psykologiskt register, har egenskaper som tidigare tillskrevs sociala relationer i stället kommit att betraktas som inneboende karaktärsdrag hos individer eller grupper, och även här har ordet blivit mer negativt laddat. Detta sistnämnda register lägger numera beslag på allt större del av diskursen, som om beroendets sociala relationer sugits upp i individen. Det är symptomatiskt att de relationella begreppen har hypostaserats i ett formligt porträttgalleri av beroende personlighetstyper: först hemmafruar, arma fattiga, infödingar och slavar; sedan fattiga, ensamstående, svarta tonårsmödrar.

Dessa förskjutningar i beroendets semantik avspeglar vissa övergripande socialhistoriska utvecklingstendenser. En av dem är den successiva utbrytningen av den offentliga ekonomin, den som beräknas genom bruttonationalprodukten, och som kommit att behärska samhällslivet som ett till synes självständigt system. Före kapitalismens uppkomst var alla typer av arbete sammanvävda i ett nät av beroendeförhållanden, som bildade ett sammanhängande mönster av samhälleliga hierarkier. Alla relationer vilade på vissa moralbegrepp, till exempel den förindustriella idén om en moralisk ekonomi. I den patriarkala familj och samhällsgemenskap som kännetecknade den förindustriella perioden var kvinnor underordnade och deras

56. För en diskussion om Bill Clintons nyliberala diskurs, som drev individualiseringen av beroende ännu längre, se Fraser, »Clintonism, Welfare and the Antisocial Wage. The Emergence of a Neoliberal Political Imaginary«, i *Rethinking Marxism* volym 6, nr 1 (1993), s. 1–15.

arbete ofta styrt av andra, men det var i alla fall synligt, förstått och värdesatt. I och med framväxten av å ena sidan religiös och sekulär individualism och å andra sidan industrikapitalism uppstod en skarp dikotomi mellan ekonomiskt beroende och ekonomiskt oberoende, som kom att framstå som varandras absoluta motsatser. En naturlig följd av denna dikotomi mellan beroende och oberoende och av lönearbetets hegemoni överhuvud blev att kvinnors oavlönade arbete med hushållsbestyr och barnomsorg doldes och nedvärderades.

»Beroendets« genealogi framhäver också den moderna betoningen av individuell personlighet. Detta är den djupaste innebörden av det moralisk-psykologiska registrets spektakulära frammarsch, som har lett fram till ännu en variant av dikotomin mellan beroende och oberoende. I den moralisk-psykologiska diskursen hypostaseras sociala relationer som egenskaper hos individer eller grupper. Det finns en rädsla för beroende, både uttalad och outtalad, vilken yttrar sig i idealisering av en oberoende personlighet i motsats till vilken alla dem som anses beroende är avvikande. Denna motsatsställning bär spår av en könsarbetsdelning där männen bär huvudansvaret för att försörja familjen, medan kvinnorna bär huvudansvaret för att sköta om allt och alla, och där de personlighetsmönster som blir verkan av detta missuppfattas som orsak. Det är som om de manliga familjeförsörjarna med sin person in-

förlivade det oberoende som förknippas med den ideologiska föreställningen om deras ekonomiska funktion, medan de kvinnliga omsorgsgivarna uppfylldes av beroendet hos dem som de drar försorg om. På detta sätt förgrenar sig motsatsen mellan den oberoende och den beroende personligheten i en hel rad hierarkiska motsatser och dikotomier som är centrala i den moderna kulturen: manligt–kvinnligt, offentligt–privat, arbete–omvårdnad, framgång–kärlek, individ–samhälle, ekonomi–familj och tävlingslystnad–självupppoffring.

En genealogi kan inte säga oss hur vi ska bekämpa vår tids diskurs om bidragsberoende. Men den visar i alla fall begränsningarna hos alla politiska ansatser som tar för givet snarare än sätter i fråga den definition av problemet som är inbyggd i själva uttrycket. Att ifrågasätta de vedertagna värderingarna och definitionerna av beroende och oberoende framstår som nödvändigt för att nya emancipatoriska samhällsvisioner ska kunna växa fram. En del välfärdsaktivister har anammat denna strategi i NWRO:s anda. Pat Gowens hör till dem som gjort en feministisk omtolkning av beroende:

De allra flesta mödrar i *alla klasser och oavsett utbildningsnivå* är »beroende« av ytterligare en inkomst. Det kan vara barnbidrag [...] eller pengar från en make som tjänar 20 000 dollar, medan hennes genomsnittslön ligger på 7 000 dollar. Men »beroende« är en bättre beskrivning av fäder som räknar med

att kvinnor ska utföra obetalt arbete med att ta hand om barn och hushåll. »Beroende« är uppenbarligen ingen bra beskrivning av den ensamstående mor som gör allt detta: upfostrar barnen, tar hand om hemmet och drar in pengarna (på ett eller annat sätt).

När vårdnad värdesätts och betalas, när beroende inte längre är ett fult ord, när ömsesidighet blir norm – först då kan vi bekämpa fattigdomen.⁵⁷

*Översättning från engelskan
av Henrik Gundenäs*

57. Pat Gowens, »Welfare, Learnfare – Unfair! A Letter to My Governor«, i *Ms.* september–oktober 1991, s. 90–91.